

# Spirit of Bosnia / Duh Bosne

An International, Interdisciplinary, Bilingual, Online Journal  
Međunarodni, interdisciplinarni, dvojezični, online časopis

## Odlomci iz romana "Uhode"

Derviš Sušić

Moj gospodaru,

zemlja zvana Bosna nesrećna je zemlja koju ne vrijedi osvajati, još manje držati, ali se može podnijeti kao prijateljska. Time nam ne bi smetala, a služila bi bar kao sigurno konačište na prolazu. Ona nije kraljevstvo u našem smislu. Kralj je sprdnja poludivlje baronijade. Gospoda strepe jedan od drugog. Puk fanatično mrzi i kralja i barune. Sa četiri strane, Vama već poznati aspiranti podmeću, izazivaju, napadaju i otimaju. Ovo je zemlja suza, pokolja i užasa. A lica ovog svijeta su mirna, razgovor se vodi sporo i o prošlosti se govori s ponosom, a o budućnosti s nadom. Čudesa!

Muškarci su neka mješavina Slavena, Ilira, Kelta i Romana. Kod kuće ne vraćaju materu u korice – za pojilo, za ispašu, za prijek pogled, za ružnu riječ. Na evropskim turnirima zadivljuju zdravljem, snagom, elegancijom i ratničkim vještinama. U vlastitim kućama – nehatom, lijenošću, sujetom i prljavštinom.

Mahom su patareni. Sloj posvećenih živi isposnički i ispašta za ostale koji uživaju u paganskom komoditetu.

Žene su im visoke, utljiive i teške, bez šarma. Moram priznati da ipak ima nešto privlačno u njihovom mrkom kamenom dostojanstvu.

Umiju biti kraljice i sluškinje. U dvor u koji uđu, donesu korist i mir, ali – vedrine nema. Preporučio bih najmlađu Kotromaničku za Vašeg nekakog princa Eduarda. Samo bi njena bosanska ozbiljnost ukrotila njegove žudnje za rasipanjem i orgijama.

Neka se Gospod smiluje ovoj zemlji. Dok ona sebe ne nađe, mi u njoj nema bogzna šta da tražimo. Osim gostoprimstva na našim proputovanjima prema Istoku .

...horribile visu... jer ta zemlja Bossina, kao stjecište najogavnijih jeretika, zaslužuje kaznu... Povremeno se okupljaju u šumama, navodno da se mole, a, u stvari, prinose žrtve satani i tada, opsjednuti njime, odaju se bjesnilu i svakojakom razvratu.

...se vidi, naši manastiri su... oko njih more mržnje i satanskog mraka... ubistvima, boleštinama, svakojakim inim mukama prorijećena braća drže se kao odlučni braća... Od danonoćne borbe s nekastivim znanje im je ništavno, ali im je vjerovanje dostojno pohvale. Kao dobri poznavaoци prilika koje su više nego strašne, oni su mišljenja, što i ja potvrđujem, da treba učiniti sljedeće, i to čim prije jer periculum in mora:

oružjem preorati ovu zemlju, ence recidentum est, ne pars sincera trakatur,

bana sadašnjeg, prevrtljivog i lažljivog, kazniti konačnom kaznom pravde, a gospodu velmože naučiti da kazna božja počinje na zemlji,

satanine sinove u kostrijeti koji zavode plebs na put pakla, žive spaliti javno da bi se zavedenima i oholima dostojno pokazala... ecclesiasticum, a učiniti to brevi manu... Cloacas Augiae purgare,

debellare superbos... tako in saecula saeculorum u?initi ovu zemlju privrženom svetoj Matici, a rezultati ?e opravdati strogost.

...sveti pohod sa sjevera i zapada, pod uslovom da se predaja ne prima. Budimu ?im prije zapovijediti, a zatim... in maiorem Dei gloriam...

?etnaest godina, a ništa... ništa... ništa... i kad vjeruju, ne vjeruju, i kad se protive, smiju se. Našom molitvom svom se bogu obra?aju. Ja ne mogu... se gasim... iako mi vjera istim žarom podsti?e namjere, i ne odustajem, ja padam... rije? božja ne može da dosegne do duša ovog satanskog krda.

Umoljavam, opozovite me, pošaljite me negdje gdje ?u živ izgorjeti za blagu rije? Isusovu, dižite me, dobra bra?o, odavde, jer mi se od mraka oko mene povremeno mra?i um i prokleti satana me za?ikava i mami u svoja maglena skrovišta. Pomozite dok još mogu zamrlim usnama sastaviti božje ime!

Neka Allah uve?a slavu Ishak-begu! Nalazim se u Pavlovoj zemlji koju još zovu Bosna. Vidio, ?uo, provjerio, utvrdio. Usu?ujem se preporu?iti nekoliko istina neophodnih našoj stvari.

Oni su teško pobjedivi, ako su jedinstveni. Pobjedi?emo ih ako se vežemo s jednim protiv drugog. Treba se hitno prima?i njihovoj isto?noj granici i odatle birati i po potrebi mijenjati saveznike i protivnike.

Kmetu njihovom i sitnom plemenitašu zatvorene su sve kapije u obilje i sigurnost. Te kapije treba otvoriti. Hiljade prebjeglica spozna?e uz nas prednost službe nepobjedivom carstvu i vojsci islamskoj, neka joj Allah ustostru?i pobjede. S tom novom vojskom bi?e nam otvoreni putovi na zapad i sjever.

Pavlova zemlja ili Bosna može se, dakle, razoriti novcem, i dokazima o li?noj, imovinskoj i svakoj drugoj sigurnosti pod okriljem naših zakona. A zatim se brzo izgraditi, i to njenim izvorima blaga i gra?e jer ovo je zemlja vrlo bogata, o ?emu ?u podnijeti poseban izvještaj. Tako ?emo u?initi nama korisno, a bogu ugodno djelo.

...sablja neka sudi kratko, ali brzo i temeljito, a potom zakon siguran, jasan, s ?vrstom rukom. Vjerni ?e postati gospoda darivana darežljivom rukom onog koji udara posljednji pe?at.

A sad neka mi bude dopušteno da izre?am podatke o putovima, naseljima i razdaljinama kao i o ostalom što potvr?uje na po?etku iznesene istine, a što treba imati na umu kad, ako bog da, do?u na red ova zemlja i... a nebom zavijore nepobjedivi tugovi carstva...

...pa ko me opanjka kad kriv nisam? Ko vidje da ?inim, što ne ?inim? Moja izvješ?a bila su uvijek ta?na, a svaki moj korak i ?in u skladu sa zakonima vjere i potrebama carstva. Zašto si mi poslao Rubejida, sina Balabanovog, s crnim gajtanom za moj nedužni vrat? Ja sam Rubejida, sina Balabanovog, svezao i u izbu zatvorio. ?ekam tvoj odgovor. Uvjeri me da je posrijedi pogreška. Ina?e ?u ja ovaj tvoj crni gajtan saviti oko vrata Rubejidu, sinu Balabanovom.

Toliko godina gnjijem ja me?u ovim svijetom bez vjere – osim drvenog znaka, bez zakona – osim ma?a i obi?aja, bez vedrine – osim sumnji?avog smiješka. A ti meni, na sva moja izvješ?a – šutnju, na sve moje ocjene – prezir, na sve moje predloge – sitan novac bez podrške.

Preostala mi je slijepa vjera u svrsishodnost uzvišene zapovijesti koja me uputila ovamo. Da njome hranim razbor poreme?en od umora, i dušu teško oboljelu od sumnje i tišine.

Neka te Allah sa?uva moje mržnje. Budeš li odve? revnostan gajtanlija, posla?u ti malo ovdašnjeg zraka u lobanji tvog pla?enika. Ubija brže od bijelog praška u tvom prstenu. Od njega spasa nema. Osim za doma?e i one koji im nisu stranci...

S Kosova su poletjeli izbezumljeni glasnici da jave o slomu i pokolju. Za njima drumom preko Hot?e i Bor?a gomilica najbržih bjegunaca. Iza njih, nakon ?itava dva dana, prepolovljena šutljiva

vojska pod zaptom strogog vojvode Vlatka Vukovića. Za vojskom izranavljene sustalice koje žure da stignu vojsku.

Sustalice urjevaše.

Drum opustje.

Krajem septembra nisu se vidjeli ni dronjci ni otpaci vojske u povlačenju. Ni leševi u putu pomrlih bojovnika nisu se mogli vidjeti. Jer i uvijek, najveća izjelica, nečiji je zalogaj.

Sad su putnici išli u oba pravca kao i prije Kosova.

Sredinom oktobra na drinsku skelu kod Hot'e stade neobičan putnik. Iako dobro naoružan i bogato odjeven vlastelin, sam je jahao, sam držao tovarnog konja za povodac. Radoznoj straži na prevozu pokaza medaljon i odmah ga vrati u njedra. Kopljanici se pokloniše. Jer, uvijek koji pokaže ovaj kraljevski znak, ne smije biti pitan ni ispitivan ni za ime, kamo li za nešto drugo. A takav putnik obično nema volje ni vremena za razgovor na usputici.

I sretoše se i rastadoše u šutnji.

Dabiživ Vojsalić žurio je u bosansku prijestonicu da kralju podastre opširan i vješto skrojen izvještaj o Turcima koje je dobro upoznao za dvije godine života među njima.

Oktobar sunčan i suh bio je prije konac lijepog ljeta nego početak zrele jeseni. Drugi neki uvijek koji zna kakva je i kolika je bosanska zima, zastajkivao bi uz put da se još jednom nadiše i nagleda ovih ljepota. Kraljev uhoda je nervozno mamuzao konja pod sobom, a tovarnog, psujuć, trzao za povodac. Žurilo mu se. Mrzio je puste šume i ružne putove i ljeti kao i zimi.

Bilo mu je dobro samo na obali, u obilju ista prostora i svjetla. Ili u kraljevskim i kneževskim svitama gdje je za njegovu radoznanost i primorsku taštinu vrvjelo dovoljno znamenitih imena, ženske ljepote, muzike i sjaja.

U Bosni, na pustom putu, osjećao je kako mu živa misao tine, a moždina se hladi od nekakve nepojamne zebnje. Na kapiji kraljevog dvora ili pred dragim smiješkom kraljice Doroteje zebnje bi nestalo. I Dabiživ je opet postajao veseli otmjeni pustolov i slatkorjević dvorjanin i udvarač.

Otac mu je bio sitan a nasmijan bosanski vlastelinić koji je nekad davno, pred Ugrima, pobjegao u Dubrovnik i tu ostao zaljubljen u vino i sunce. Brčanin, pijandura, hvalisavac i vrstan učitelj mačevanja u bogatom gradu, brzo je našao ženu govornjivu i marljivu dubrovačku siroticu, koja mu rodi sina, i na čijim rukama izdahnu pijan i veselo začuven iznenadnoj slabosti u tijelu.

Sin je odrastao u Dubrovniku kao siromašniji prijatelj bogate djece čiju je naklonost morao zarađivati snažnijom rukom i gipkijim jezikom. Vlastela dubrovačka iškolovaše ga za uhodu i utpaše ga oholom vojvodi Hrvoju na dvor kao pismenog dvorjanina. Bosanska kraljica Doroteja shvati kakvog ljepotana ima moćni grubijan, pa ga nešto novcem, nešto nagovaranjem otkupi za bosanski dvor. Od položaja visokog kraljevog uhode do kraljičine postelje nije bilo daleko.

Služio je vjerno Tvrtka. I redovno izvještavao dragi Dubrovnik o svemu što se na dvoru događalo.

Ko bi ga sreo i vidio, vjerovao bi mu. U velikim živahnim oćima bilo je toliko sunca i istog neba da se u njih nije moglo sumnjati. Školovan šarm i vješta riječ zaobljavali su utisak o lijepom i dragom biću.

Ali u Bosni uvijek ima dovoljno oćiju koje vide.

Kasno po podne gost pozva dva pratioca. Oni učoše, jedan s gajtanom u ruci, drugi s rukom na dršci noža. Nakon nekoliko časaka tišine iziće blijedi i nestadoše među malim ćadorima.

Jedan momak odnese Trailovu poruku dvorskoj službi da je trgovac Ismail iznenada preminuo i da je on dužan da svu imovinu i poslugu doprati do Skoplja. Iz dvora stiže dozvola za polazak.

Istog popodneva logor savi ćadore, potovari konje i krenu.

Mrtvog Ismaila ponesoše na nosilima.

Iza nosila jahao je tamnopusi gost i šaptao molitve za pokoj duše dobrom službeniku i dobrom vjerniku Mehmedu Kotoraninu, zabilježenom u defteru pod imenom – Ismail Jabandži.

Deset godina kasnije na ?elu turske prethodnice velikoj vojsci jahao je Isamil-aga Dinji?i?. Kad nai?e preko zapuštenog trgovišta, pred Bobovcem, on pozva tabor-imama i naredi mu da stane na mjesto gdje je nekad bio veliki ?ador uhodin i da naglas prou?i fatihu.

Pošto krenuše, zapovijedi dvojici ?auša da upozore sve niže starješine, ukoliko bilo ko uhvati nekog Dubrov?anina, neka mu ga dovede. Živa.

Slušaj, nemoj da zamjeriš što ovoliko brbljam! Dugo sam bez društva. Po?eo sam razgovarati s konjima, sa stvarima. I lude mi misli ponekad dolaze od razmišljanja. Recimo, šta ako je ljudski rod samo umno ograni?eno liš?e na koje diše Neko, lika i oblika neshvatljivog za naš siromašni pojmovni hambar? Ili samo zrnje soje kojom se hrani taj Neko dok živimo ili kad se stanemo raspadati!

Ponekad osjetim kako o meni razmišljaju bi?a s daljine od nekoliko miliona svjetlosnih godina. Po?injem da ih dozivam, da razgovaram s njima. Kad je ko moj kraj mene, još se držim ?vrsto na zemlji. ?im se sklopi samo?a, ja... odoh...

Jesi li kad zavirivao u ovo turbe? Znaš li ko tu leži?

Zove se Mustafa Brainovi?, jedna vlaseni?ka pijandura, bogohulnik, raspiku?a, a svijet dolazi, pali svije?e, šap?e molitve, a ja, ja održavam turbe, i krišom mu polijevam grob rakijom i ostavljam zalogaje mezeta. Da znaju seljaci, zaklali bi me. Oni misled a tu leži neki hadži-Zulfikar.

Pri?a kaže:

bio u?en i pobožan Bošnjak, poi menu Zulfikar. Dobra djela ?inio, suze sirotinjske utirao. Kad dušman napade carski grad Zvornik, me?u prvim junacima po?e i Zulfikar da ga brani. Deseti dan bitke, sabljom se protu?e Zulfikar kroz bojnu vrevu do najve?eg dušmanskog topa, zagrli vrelu cijev i s topom se surva niz liticu u studenu Drinu. Kad dušman vidje na kakve je junake udario, diže opsadu i pokopavši mrtve i pokupivši ranjene, povu?e se za granicu.

Zulfikara proglasiše gazijom i šehitom da ga svijet po dobru spominje.

Me?utim..., baš posla! Narod izmišlja pri?e jer bi bez njih pobenavio od gole stvarnosti. Ili bi bez junaka zanjemio od sramote.

Ljudsko bi?e nije spremno priznati izuzetnom bratu izuzetnost, osim ako ga sebe radi mora izmisliti, mo?nog i silnog, da ima na koga osloniti nemo? svoju. I što manje sebe u sebi posjeduje, sve se više uvla?i u drugog. A taj drugi što je dalji, sve je bliži.

Zulfikar je dvadeset godina službovao kao pograni?ni uhoda. Nagledao se tu?e i nalizao svoje krvi toliko da je njegov odlazak iz službe u stvari bio bjekstvo, iako s carskom dozvolom.

U Kostajnici, za onih nekoliko dana ?ekanja na isplatu zaostalog beriva, razmišljao je gdje bi se nastanio i ozidao ognjište. U Carigrad mu se nije išlo. Tamo se i ?estit Bošnjak pretvara u Osmanliju, pa niti je više ?estit, ni Bošnjak, a ni Osmanlija nije posve postao. U Sarajevo nije smio. Bojao se – prepozna?e ga neki sarajevski janji?ari kojima je bio vodi? pred jednu bitku na zapadnoj granici, pa ?e misliti da se nastanio u Sarajevu da bi o njima javljao vlastima. I moglo bi mu se dogoditi da jednog jutra osvane u jarku smrskane lobanje. U selo nije htio. Mrzio je prostrana polja, strah ga trovao od ?istina, jer bjeguncu – uhodi u ravnici spasa nema kad ga hajka zaokupi. Raspitivao se... i putnici mu nahvališe jednu kasabu u isto?noj Bosni. A to je ta naša varoš od koje sam i ja pobjegao. U pitomini je, na ?istu zraku, kraj studene vode i na blagom suncu. A ljudi su, vele, radini, pobožni i do?ekni.

Zulfikar primi zaostalo berivo, dobro opasa oko sebe zlato zara?eno na granici i pojaha konja da traži to lijepo i sre?no mjesto.

Žurio je Zulfikar da što prije bane na tu ?aršiju, raširi ruke i vikne:

“Dobri ljudi, evo i mene!”

a dobri ljudi ga posade me?u se, sr?u kahvu s njim i srda?no ?askaju o putu i putovanjima, o

vremenu i urodu. A niko ni u koga ne gleda sumnjičavo da u kretnji i naglasku otkrije stranca uhodu, pa da sijevne nož ili vrisne hajka.

Jest, vraga!

Takve varoši nema.

Uhoda ima bezbroj vrsta, a najbrojniji su oni nesretni toliko da im je uhoenje jedina namira za neprirodnu radoznalost. Zatim, svi oni koji za novac, prestiž, slavu ili sigurnost, ne poštuju sebe, uhode druge. I najzad oni koji to čine po dužnosti. Među ove guraju se mnogi koji misle da to jesu. A nisu. Poštovanja dostojni samo su oni koji time brane ciljeve i razloge proizišle iz nade da će doprinijeti da se ljudima olakša ovo trajanje što se život zove.

Bio sam pisar Husein-kapetanov. Molim ko o Huseinu ne zna sve, neka ne donosi sud. Zaborav je pravedniji od pretjerane pohvale. Pogotovu od pokude koja se drži polovičnim dokazima. Kažem, bio sam njegov pisar. A pošto je Husein-kapetan otrovan i sahranjen, njegova vojska uništena, naše nade u slobodu odgođene na daleku neizvjesnost, djelimično sam oslobođen zakletve o šutnji. Bar toliko koliko mogu doprinijeti da se njegovo djelo odupre zaboravu i da nam se širak uzdanja ne ugasi. Bojim se da bi moja ljubav prema Huseinu i moja neizmijerna žalost za njim naudile istini o njemu. Zato radije iznosim riječi jednog protivnika, neobičnog po pronicljivosti i čudnom postupku na kraju.

Pošto je podosta raznih ljudi s raznih strana slato na Huseina, čehaja i ja bili smo dužni da oko njega držimo nevidljivi zid koji će ga štititi od podmuklica. Bio je to naporan posao i svršavao se uglavnom tiho i krvavo. Samo u slučaju jednog uhode nisam morao ni prljati ni prati ruke. Neka o tome kažu spisi što ih je on slao nadređenima. Bog mi je svjedok da sam uložio svu savjest i znanje da s turskog prevedem tačno svaku riječ i svakoj bjelini dam pravo značenje što ga svojom bijelom težinom nosi. Evo izvješća očištenih od sijaset brojki, imena, proračuna i nesuvislosti od kojih pate stranci kad sude o Bosni.

*Zahvaljujemo porodici Derviša Sušića što nam je dozvolila da objavimo odlomke iz romana njihovog oca.*

The preceding text is copyright of the author and/or translator and is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported License.